

## फेक इनवॉईस एडवोकेट किशोर लुल्ला

अलीकडे वर्तमानपत्रांमधून किंवा सोशल मेडीयामधून वस्तू आणि सेवा कायद्यांतर्गत धाडी टाकून कोट्यावधी रुपयाचे गैरकारभार पकडले अशा बातम्या सतत वाचनात येतात. ते आकडे पाहिल्यावर चक्कर येण्याची वेळ येते. गेल्या दहा-बारा वर्षात संगणकीकरण झाल्यानंतर या बाबी लक्षात येऊ लागल्या आहेत. त्यापूर्वी १९५९ पासून अशा पद्धतीने सरकारला किती रुपयाचा चुना लावला गेला असेल याचा हिशोब न करणे बरे. आपण ज्या बातम्या वाचतो त्यातील बर्‍याचश्या गैरव्यवहारांमध्ये 'फेक इनवॉईस' हा शब्द वाचावयास मिळतो. दुर्दैवाने या कायद्या अंतर्गत फेक इनवॉईस ची व्याख्या कुठेही दिलेली नाही. आणि म्हणून सर्वसामान्यपणे असे म्हणता येईल की फेक इनवॉईस म्हणजे मलाची डिलिव्हरी न देता फक्त विक्रीचे बिल देणे किंवा खोटे बिल देणे. पुरवठादाराने जीएसटी न भरणे परंतु खरेदीदाराने त्याचा इनपुट टॅक्स क्रेडिट घेणे असा यामागील गैर उद्देश असतो. असा व्यवहार करणाऱ्यांमध्ये दोन ते पाच किंवा सहा असे बरेच व्यापारी सामील असतात. कायद्यातील त्रुटींचा फायदा घेऊन सरकारला फसवणे, जीएसटी नोंदणी दाखला रद्द करून पळून जाणे अशा उद्देशाने हा बोगस बिलांचा धंदा केला जातो.

तपासणीवेळी असे व्यवहार सापडल्यानंतर निरनिराळ्या कलमाखाली कर वसुली केली जाते. इनपुट टॅक्स क्रेडिट रिव्हर्स करून घेतला जातो, व्याज लावले जाते, दंड आकारला जातो. परंतु जीएसटी परिषदेच्या असे लक्षात आले की याबाबतीत संधीगंधता असल्याने संपूर्ण भारतभर सक्षम अधिकाऱ्यांकडून वेगवेगळ्या पद्धतीने कर आकारणी किंवा दंडाच्या वसुली केल्या जात आहेत. यामध्ये साधर्म्य आणण्यासाठी आणि सर्वांना याचा खुलासा होण्यासाठी सरकारने ६ जुलै २०२२ रोजी परिपत्रक क्रमांक १७१ पारित केले. या परिपत्रकामध्ये तीन उदाहरणे दिलेली आहेत आणि त्यामध्ये कोणत्या कलमाखाली कोणत्या कारवाया करण्यात येतील याचा खुलासा देण्यात आलेला आहे. या परिपत्रकाचा वापर फक्त संदर्भ म्हणून करण्यात यावा. त्यातील सर्व मुद्दे आपल्याला पटलेच पाहिजेत असे नाही.

हे परिपत्रक समजून घेण्यापूर्वी तीन गोष्टी प्रकर्षाने लक्षात ठेवल्या पाहिजेत.

एक म्हणजे सी जी एस टी मधील कलम ७ च्या 'पुरवठा' या व्याख्येमध्ये तेव्हाच समावेश होतो जेव्हा एकाकडून दुसऱ्याकडे मालाचा पुरवठा होतो अगर प्रत्यक्ष सेवा दिली जाते. म्हणजेच विक्रीच्या बिलासोबत मालाची डिलिव्हरी देखील दिली जाते आणि प्रत्यक्ष सेवा दिली जाते. जर फक्त बिल दिले आणि माल दिला नाही किंवा माल दिला आणि बिल दिले नाही तर त्याचा पुरवठा या व्याख्येत समावेश होत नाही. आणि एकदा का पुरवठा या व्याख्येत समावेश झाला नाही तर त्याच्यावर व्यापाऱ्यास कर भरावा लागत नाही किंवा शासनाला त्या व्यापाऱ्याकडून

जीएसटी ची वसुली करता येत नाही. याचे कारण तो व्यवहार पुरवठा या सदराखाली बसत नाही.

दुसरे म्हणजे इनपुट टॅक्स क्रेडिट जर पाहिजे असेल तर कलम १६(२) मध्ये ज्या अटी दिलेल्या आहेत त्या सर्व अटींची पूर्तता झालेली असली पाहिजे. यापैकी एका जरी अटीची पूर्तता झाली नाही तर इनपुट टॅक्स क्रेडिट मिळू शकत नाही.

तिसरा आणि सर्वात महत्वाचा मुद्दा असा आहे की आता सरकार किंवा शासन यांचे हात आता खूप लांबपर्यंत पसरलेले आहेत. संगणकीकरणामुळे कोणता व्यापारी विक्रीचे बिल करतो किंवा करत नाही, बिलासोबत माल जाते किंवा जात नाही, या सर्व बाबी त्यांना जीपीएस प्रणाली, टोल नाके, फास्ट टॅग, ट्रान्सपोर्ट कंपन्या यांच्याकडून माहिती कळू शकते. मी केलेला दोन नंबरचा व्यवहार हा सरकारला कळू शकत नाही अशा भ्रमात जर कोणी राहत असेल तर त्याचा भ्रमनिरास व्हायला वेळ लागणार नाही हे मात्र प्रत्येक उद्योजक, व्यापारी आणि व्यवसायीकाने आवर्जून लक्षात ठेवण्यास हरकत नाही. खरेदी किंवा विक्री सिद्ध करण्यासाठी जरी सर्व कागदपत्र असतील परंतु ट्रान्सपोर्ट रिसीट नसेल तर सक्षम अधिकारी आपले म्हणणे मान्य करणार नाही. त्यामुळे प्रत्येक खरेदी विक्री बिलासोबत ट्रान्सपोर्ट रिसीट ही जोडून ठेवलीच पाहिजे.

आता आपण हे परिपत्रक काय म्हणते ते पाहूया.

१) जर अ नोंदीत व्यापाऱ्याने ब नोंदीत व्यापाऱ्याला टॅक्स इन्व्हॉईस दिला परंतु वस्तू अगर सेवा दिली नाही तर या व्यवहाराचा सीजीएसटीच्या कलम ७ मधील पुरवठा या व्याख्येत समावेश होतो का? तसेच अ कडून कराची मागणी आणि वसुली करता येईल का? त्याचप्रमाणे अ वर दंडाची आकारणी करता येईल का?

अ या नोंदीत व्यापाऱ्याने ब या नोंदीत व्यापाऱ्याला फक्त टॅक्स इन्व्हॉईस दिलेला आहे. परंतु वस्तू अगर सेवा दिलेली नाही. त्यामुळे अशा व्यवहाराचा सीजीएसटी कायद्याच्या कलम ७ मध्ये समावेश होऊ शकत नाही. त्यामुळे अ वर कर भरण्याची जबाबदारी येत नाही. त्यामुळे अ कडून कलम ७३ किंवा ७४ अंतर्गत कराची मागणी आणि वसुली करता येत नाही. तसेच दंडाची आकारणी देखील या कलमाखाली करता येत नाही. परंतु कलम १२२(१)(ii) अंतर्गत फक्त टॅक्स इन्व्हॉईस दिला आणि प्रत्यक्ष माल अगर सेवा दिलेली नाही या गुन्ह्या अंतर्गत दंडाची आकारणी करता येते. हा दंड रुपये १०,००० किंवा भरावा लागणार कर यापैकी जे जास्त असेल तेवढा भरावा लागतो.

२) वरील उदाहरणामध्ये ब या नोंदीत व्यापाऱ्याने त्याला मिळालेल्या खरेदी बिलाच्या आधारे इनपुट टॅक्स क्रेडिट घेतला. ब ने पुढे प्रत्यक्ष मालाची डिलिव्हरी दिली किंवा सेवा दिली आणि विक्रीचे बिल देखील दिले. पुरवठा केल्यानंतर जो कर वसूल केला त्यातून खरेदीवरचा इनपुट

टॅक्स क्रेडिट वजा करून फरकाचे पैसे भरले. ब ने खरेदी करताना त्याच्याकडे माल आलेला नसल्या कारणाने त्याच्याकडून कलम ७३ अगर ७४ खाली त्यांनी घेतलेला इनपुट टॅक्स क्रेडिट रिव्हर्स करून घेता येईल का आणि दंडाची आकारणी करता येईल का?

ब कडे प्रत्यक्षात माल आलेला नाही परंतु त्याने इलेक्ट्रॉनिक क्रेडिट लेजर मधून इनपुट टॅक्स क्रेडिट क्लेम केलेला आहे आणि विक्री बिलातून वसूल केलेल्या करा मधून वजावट केलेला आहे. अशाप्रकारे त्याने कलम १६(२)(ब) चा भंग करून शासनाची फसवणूक केलेली आहे. त्यामुळे कलम ७४ खाली कराची आणि व्याजची मागणी अगर वसुली करता येते. परंतु कलम ७५(१३) प्रमाणे जर एकदा कलम ७४ खाली कोणतीही कारवाई केली तर परत सीजीएसटीच्या कलम १२२ सह कोणत्याही कलमाखाली दंडाची आकारणी करता येत नाही.

३) वरील उदाहरणांमध्ये ब या नोंदीत व्यापाऱ्याने त्याला मिळालेल्या खरेदी बिलाच्या आधारे इनपुट टॅक्स क्रेडिट घेतला. परंतु येथे ब ने पुढे प्रत्यक्ष मालाची डिलिव्हरी न देता किंवा सेवा न देता फक्त विक्रीचे बिल दिले. पुरवठा केल्यानंतर जो कर वसूल केला त्यातून खरेदीवरचा इनपुट टॅक्स क्रेडिट वजा करून फरकाचे पैसे भरले. अशा परिस्थितीत ब कडून कलम ७३ किंवा ७४ खाली मागणी आणि वसुली करता येईल का तसेच दंड लावता येईल का?

ब कडे प्रत्यक्षात माल आलेला नाही. परंतु त्याने इलेक्ट्रॉनिक क्रेडिट लेजर मधून इनपुट टॅक्स क्रेडिट क्लेम केलेला आहे आणि विक्री बिलातून वसूल केलेल्या करा मधून वजावट केलेला आहे. तसेच त्याचे गिर्हाईक क याला प्रत्यक्ष माल न देता किंवा सेवा न देता फक्त विक्रीचे बिल देऊन त्याला मिळालेल्या इनपुट टॅक्स क्रेडिट समोर वर्ग केला आहे. यामध्ये ब ने क ला प्रत्यक्षात माल किंवा सेवा दिलेली नसल्याने ब ला कर भरावा लागत नाही. कारण तो पुरवठा होत नाही. परंतु त्याने अ कडून फक्त बिल घेतले आणि माल घेतला नाही त्यामुळे त्याने कलम १६(२)(ब) चा भंग केलेला आहे. या कारणाकरिता कलम ७३ अगर ७४ प्रमाणे विक्रीवरील जीएसटी चीआकारणी अगर वसुली करता येणार नाही. तसेच इनपुट टॅक्स क्रेडिट रिवर्स करवून घेता येणार नाही.

परंतु ब वर दोन प्रकारच्या दंडाची आकारणी करता येईल. कलम १२२(१)(ii) प्रमाणे माल न देता फक्त विक्रीचे बिल दिले म्हणून आणि कलम १२२(१)(vii) प्रमाणे माल आलेला नसताना देखील इनपुट टॅक्स क्रेडिट क्लेम केला म्हणून.

या परिपत्रकाच्या शेवटच्या परिच्छेदामध्ये असे म्हंटले आहे की, प्रत्येक केसमध्ये परिस्थिती पाहून आणि कशा प्रकारे व्यवहार झालेले आहेत ते पाहून मागणी, वसुली अगर दंडाची आकारणी करावयाची आहे. कदाचित काही व्यवहार हे इतक्या वेगळ्या प्रकारचे असतात कि तेथे वरील तीन उदाहरणांपेक्षा वेगळी परिस्थिती असू शकते. तसेच काही विशिष्ट परिस्थितीमध्ये कलम १३२ प्रमाणे शिक्षा देखील होऊ शकते.